Å forklare Goularts fall som et resultat av CIAs renker eller en begynnende orientering henimot Moskva er kanskje psykologisk tilfredsstillende for dem som står midt oppe i den ideologiske strid, sier den unge brasilianske sosiologen Simon *Schwartzman* i dette heftet om Brasil. Men alle begivenheter kan ikke forklares med referanse til stormaktenes politikk, og i dette heftet forsøker forfatteren å forklare hvilke indre forhold i Brasil som ledet opp til den politiske krise landet nå er brakt opp i. Hans tese er at det var en økonomisk krise som falt sammen med en politisk krise, og som førte til det gamle «systemets» sammenbrudd. Foreløpig er det erstattet av et høyreorientert militærdiktatur, som på lengre sikt vil måtte vike plass for de sivile politikerne. Men hvilke av dem? «Systemets» politikere nok en gang, slik at det hele kan gjenta seg om noen år? spør Schwartzman.

*

Simon Schwartzman er utdannet som sosiolog ved universitetet i Belo Horisonte og Det latin-amerikanske sentret for samfunnsvitenskap i Santiago de Chile. Han er for tiden stipendiat ved Institutt for Fredsforskning i Oslo og arbeider særlig med forskning omkring strukturen av det internasjonale samfunn.

Dette er andre heftet i den nye småskriftserien PRIO INFORM, som er redigert av Institutt for Fredsforskning i Oslo (PRIO) og utgitt av PAX FORLAG A/S. PRIO INFORM tar sikte på å gi et bidrag til den norske litteraturen om fredsproblemer, og heftene er sprunget ut av et forskningsmiljø, selv om de i seg selv ikke kan regnes som forskningsbidrag. Det første heftet i serien var en orientering om PRIOs virksomhet, og en rekke hefter er planlagt for 1966. Abonnement for 1965/66 (i alt 8 hefter) koster kr. 16,00, og kan betales til PAX FORLAG, Langes gt. 5, Oslo — postgirokonto 20 12 04. I løssalg koster heftene kroner 2,50.

NAPER KRAGERØ

PRIO INFORM NR. 2 1965

SIMON SCHWARTZMAN:

DEN ØKONOMISKE OG POLITISKE SITUASJON I BRASIL

SIMON SCHWARTZMAN

Den økonomiske og politiske situasjon i Brasil

PRIO INFORM NR. 2
1965

PAX FORLAG A/S
OSLO 1965

Originalmanuskript for PRIO Inform
Oversatt av Johan Galtung

Den politisk-militære oppstanden i Brasil som i begynnelsen av april 1964 avsatte regjeringen João Goulart og brakte til makten marskalk Humberto Castello Branco medførte ikke alene en fullstendig politisk nyorientering, men er også en viktig indikator på den overgangskrise Brasil befinner seg i, og som det er nødvendig å forstå for å skjønne bakgrunnen for de politiske hendelser, og spesielt for å kunne se hvilke utviklingsmuligheter som ligger i dem. Hensikten med dette heftet er å beskrive den økonomiske og politiske konjunktur i Brasil, med utgangspunkt i landets struktur, for å få en bedre forståelse av de fenomener en ser utfolde seg på det politiske plan, på maktplanet. Vår tese er at det eksisterer én rent økonomisk krise og en annen rent politisk krise, og at selv om disse har en tendens til å styrke hverandre gjensidig, kan de og bør de ikke desto mindre studeres hver for seg for å forstå den totale krise landet befinner seg i. Vi vil spesielt beskjeftige oss med den politiske dimensjon ettersom det er den som ellers har vært viet minst oppmerksomhet.

I

Brasil har et areal på åtte og en halv millioner kvadratkilometer med en befolkning som er meget nær åtti millioner innbyggere, og meget ujevnt fordelt over Brasils territorium. Man kan dele Brasil i fem store områder, to av dem med stort areal og lite innbyggertall

(nordregionen med statene Amazonas, Pará og Acre; og sentral-vestregionen med statene Goiás og Mato Grosso); en annen region som svarer til den såkalte «sultens og tørstens mangekant» (nordøstregionen); og to som representerer de mest utviklede områder av Brasil (øst og sør). Noen data kan være nyttige for å karakterisere disse områdene:

Tabell 1: *Noen data om de brasilianske regioner*

	Nord	Nord-øst	Øst	Sør	Sentral-Vest	Brasil
Areal	42,05 %	11,35 %	14,08 %	9,70 %	22,08 %	100 % (8.511.965 km²)
Befolkning	3,7 %	21,3 %	34,4 %	36,0 %	4,6 %	100 % (79.839.000) (1)
Befolknings-tetthet	0,8	17,8	21,8	33,5	20,0	9,4 innb./km²
Bybefolkning	37,8 %	33,81 %	48,46 %	50,78 %	35,02 %	40 % (31.990.938) (2)
Urbaniseringsrate	5,3	4,8	4,9	5,8	9,4	5,4 (% pr. år) (3)
Økning av land-befolkningen	2,5	1,2	1,0	2,1	4,0	1,6 (% pr. år) (3)
Økning av total-befolkningen	3,3	2,1	2,6	3,7	5,4	3,00 (% pr. år) (3)
Inntekt pr. inn-bygger (US$)	225	166	285	475	198	U.S.$ 325 (4)
% beskjeftiget i industriell produksjon	23 %	10 %	20 %	29 %	7 %	26 %
% av nasjonal-inntekten	2,2 %	10,6 %	34,4 %	50,3 %	2,5 %	100 %

Data fra Det brasilianske institutt for geografi og statistikk (IBGE), *Anuário Estatistico de 1963*.

(1) estimat for 1964, basert på folketellingen av 1960.

(2) folketellingen av 1960.

(3) i perioden 1950/60.

(4) her finnes det ikke noen beregning i dollar, men bare i cruzeiros. Vi har gjort om fra cruzeiros til dollar under den forutsetning at nasjonalinntekten pr. innbygger er 325 dollar, en forutsetning basert på det som er angitt i treårsplanen til regjeringen Goulart og utviklingsraten siden.

Det som først og fremst slår en i tabell I er motsetningen mellom

på den ene side regionene i øst og sør og på den annen side alle de andre regionene. Det synes urimelig å klassifisere regioner som f. eks. São Paulo eller Guanabara (Rio de Janeiro) som underutviklete, i hvert fall hvis man skulle ta i betraktning slike globale variable som her er brukt. Og disse demografiske og økonomiske forskjellene faller sammen med forskjellen i utdannelsesnivå, slik en kan se av tabell 2:

Tabell 2: *Utdannelsessituasjonen i Brasil, for hver region (Innskrevne ved skoler, pr. 1.000 innbyggere)*

	Folkeskole	Gymnas	Høyere utd.
Nord	100	8	0,7
Nord-vest	81	9	0,9
Øst	89	17	1,6
Syd	126	19	2,1
Sentral-vest	100	11	0,9
BRASIL	103	15	1,5

Kilde: *Anuário Estatistico*, 1963, IBGE.

Disse høyest utviklete regionene er imidlertid utsatt for en kontinuerlig innvandring av mennesker fra de mest underutviklete områdene, og innvandrere tar med seg de sosiale og politiske egenskaper som er så typiske for underutviklete områder i en overgangsperiode. Dette framgår ved å sammenlikne befolkningsøkningen i byer og på landet i de forskjellige regioner i tabell 1. Hvis man i sin alminnelighet går ut fra at det er landbefolkningene, med sin meget lave levestandard, som har den høyeste befolkningsøkningen, så gir disse data en ganske klar forestilling om den kraftige flukten fra landsbygda på den ene side, og fra de mest underutviklede områdene til de mest utviklete på den annen side (den høye urbaniseringsraten på 9,4 i regionen Sentral-vest må imidlertid sees på bakgrunn av at det er her Brasilia, den nye hovedstaden, er blitt grunnlagt).

II

I tillegg til dette bildet av overgang og motsetning kommer det nå en økonomisk krise som fra 1961 av synes å ha satt en stopper for den intense økonomiske utviklings-prosessen. En får et bilde av dette ved å se på indikatorene på inflasjon på den ene side og på den annen side indikatorene på utvikling. De gir en ganske god illustrasjon av den kritiske situasjon landet befinner seg i:

Tabell 3: *Oversikt over produksjonsøkningen.*

Periode	gjennomsnittlig produksjonsøkning	gjennomsnittlig produksjonsøkning pr. innbygger
1947/50	6,7	2,5
1951/55	5,8	2,7
1956/61	7,0	3,8
1962*	5,4	2,2
1963*	1,6	÷ 1,6
1964*	÷ 3,0	÷ 6,2

*) — foreløpige overslag.
Kilde: *Getúlio Vargas' stiftelse.*

Hva inflasjonen angår, så antyder Getúlio Vargas-stiftelsen en jevn framgang fra 11,9 i 1950, 16,7 i 1955 til 37,1 i 1961, altså en nesten lineær utvikling. I 1962 økte således leveomkostningene med mer enn 50 %, i 1963 80 % og i 1964 hele 87,5 %.

Denne økonomiske krise, som altså faller sammen med en periode med intens politisk ustabilitet, betegner avslutningen på en økonomisk utvikling som hva hastighet angår godt kan sammenliknes med det europeiske fellesmarkedet og som hadde forårsaket en industrireising som tydelig plaserer Brasil i det Rostow kaller den avgjørende «take-off»-fasen; hvis det da ikke hadde vært for

alle krisene. Undersøkelse av hva det er Brasil innfører, gir en ganske god idé om graden av økonomisk modenhet som ble oppnådd. Fra 1948 til 1961 gikk andelen av forbruker-goder i den totale importen ned fra 18.5 % til 8,5 % samtidig som forskjellige andre former for utstyr til den private sektor falt fra 53 % i 1949 til 33 % i 1958. Alt dette antyder at slike varer blir produsert av landets egen industri. Og dette gjenspeiler seg da i den importen som er øket: i 1961 besto hele 48 % av importen av halv-fabrikata, dels metaller, dels ikke-metaller til industrien, og 22 % av maskinelt og annet utstyr til industrien.

III

Det er ikke mulig å prøve seg her på en mer presis diagnose av den økonomiske krise i Brasil, enn det som framgår av de mest iøyenfallende indikatorer. Bortsett fra de rent økonomiske årsaker synes det å være enkelte andre av mer politisk og sosial karakter som siden vil innta en fundamental plass i vår analyse. Vi kan imidlertid gjengi de viktigste forklaringer som økonomene pleier å gi som de rent økonomiske årsaker til krisen:

a. Den økonomiske utvikling i perioden 1955 til 1960 ble finansiert av en inflasjon som førte til en tvungen spare-prosess til fordel for kapitalistene som dessuten fra det offentlige fikk forholdene meget godt lagt til rette for investeringer. Denne inflasjonen er imidlertid nå nådd til et punkt hvor den i stedet for å begunstige investeringer, begunstiger spekulasjoner, noe som i seg selv øker inflasjonsraten. Inflasjonen er derfor gått over fra å være en positiv faktor for den økonomiske utvikling til å bli en hindring for den.

b. Under en inflasjon vil den industrielle investeringsvirksomheten basere seg meget mer på beregninger av hvordan en kan øke

profitten, enn hvordan en kan minske omkostningene. Av den grunn vil den brasilianske industri være spesielt sårbar overfor en deflatorisk politikk, rent bortsett fra de kredittrestriksjoner og den reduksjon av kjøpekraft som en slik politikk ville medføre. Når først inflasjonen har nådd til sitt ytterpunkt hvor den ikke lenger er produksjonsskapende, vil en nødvendigvis få inngrep fra regjeringens side, og disse inngrepene vil da nødvendigvis medføre en innskrenkning i den industrielle investering.

c. Investeringene som ble foretatt i tungindustrien og andre industrigrener i perioden 1955 til 1960 forutsatte en jevn utvikling av det innenlandske marked som kunne holde industrien i arbeid med full kapasitet. Dette innenlandske markedet har imidlertid av to grunner ikke utviklet seg slik en hadde håpet: På den ene side har man strukturen i jordbruket, basert på det tradisjonelle godseier-veldet som holder storparten av jordbruksbefolkningen utenfor penge-økonomien og gjør at den ikke har noen kjøpekraft. På den annen side har man konsentrasjonen av hele den økonomiske utvikling i sør og i sentrum som virker som en magnetisk pol på sparing på de tekniske resurser i andre deler av landet slik at disse ikke får anledning til å utvikle seg. Konsekvensen av dette er at industrien ikke kan arbeide med full kapasitet og det innenlandske marked framstår som mettet, noe som så vil føre til en gradvis lammelse av den industrielle kapasitet.

d. Til tross for at det er økning i etterspørselen på landbruksprodukter har dette hittil ikke endret vesentlig selve jordbruksstrukturen hvor storparten av befolkningen fortsatt er utenfor pengeøkonomien. Konsekvensen av dette er en økning i inflasjonen og reduserte muligheter til å kjøpe industrielle produkter. Dette er naturligvis en vesentlig hindring for økonomisk framskritt, men dertil kommer at den klassiske oppskriften for å få valuta til landet, den som først og fremst er basert på eksporten av kaffe,

er meget rigid og lite påvirkelig av endringene i Brasils økonomiske struktur — for ikke å snakke om at den gir stadig minkende inntekter. Men økningen i industrialisering har altså hatt til følge at importen konsentrerer seg om virkelig vesentlige produkter som man ikke kan få tak i på annen måte, og når det blir umulig å importere dem, blir det også umulig å fortsette den industrielle utvikling.

e. Denne rigide og tradisjonelle jordbruksstrukturen, tendensen i retning av å konsentrere kapital og ressurser generelt sett omkring vekstpunktene i det brasilianske samfunn, flaskehalsen i det økonomiske system (de dårlige kommunikasjonsforholdene, særlig til sjøs, og det mangelfulle jernbanenettet, mangel på elektrisk kraft og stål, osv. at det private initiativ enten ikke ønsker eller ikke har interesse av reell økonomisk utvikling, alt dette gjør statlig initiativ på det økonomiske område nødvendig — men så inntreffer altså det at de politiske forhold ikke gjør det mulig å gjøre dette på en tilfredsstillende måte. Hittil har det ikke vært mulig å gå til virkelig effektive inngrep i jordbruksstrukturen, og regjeringen har heller ikke virkelig kunnet sette ut i livet en effektiv politikk for å bremse noe på den skjeve utviklingen regionene imellom. Det eneste unntak til dette var muligens dannelsen av en egen organisasjonen for den fattigste regionen i nord-øst, SUDENE. Men arbeidet i denne organisasjonen er blitt avbrutt fordi dens leder, økonomen Celso Furtado er blitt fratatt sine politiske rettigheter og har forlatt landet med sine medarbeidere etter det politisk-militære kupet i april.

La dette være nok som økonomisk bakgrunn, og la oss så gå over til den rent politiske analyse av den brasilianske krise.

2. *Den politiske krise.*

Konstitusjonelt er Brasil en føderativ republikk som består av 22 forholdsvis autonome stater og en sentralregjering basert på en president og en nasjonalforsamling med to kammer. Alle innbyggere som er mer enn 18 år gamle og kan lese og skrive, har stemmerett, hvilket vil si at det er 18 millioner mulige velgere ved et valg. Det finnes mange partier, men vi kan forenkle bildet ved å konsentrere oss om de fire store partiene: Det sosial-demokratiske parti (PSD), Det brasilianske arbeiderparti (PTB), Den demokratiske nasjonale union (UDN), og Det sosiale framskrittsparti (PSP). Ved valgene i 1962 fikk disse partiene 80 %, hvorav 30 % gikk til PSD, 28 % til PTB, 23 % til UDN og 19 % til PSP.

Dette er da den politiske overflate, men under dette finnes det en politisk virkelighet i Brasil som ikke manifesterer seg på denne måten.

Det fundamentale er at partienes navn bare har liten forbindelse med det partiene i praksis står for. Det sosial-demokratiske parti, f. eks., er til tross for sitt navn først og fremst et parti for godseiere og funksjonærer, uten noen annen ideologi enn det å ha makt. Sammen med Arbeiderpartiet (PTB) utgjorde det den base som kunne opprettholde det maktsystem som ble skapt av president Vargas (som ble brakt til makten ved en revolusjon i 1930, var diktator fra 1937 til 1945, konstitusjonell president fra 1950 til 1954, for så å begå selvmord etter en politisk krise i 1954). Dette systemet var også ansvarlig for valget av president Gaspar Dutra (1946 til 1950), Juscelino Kubitschek (1955 til 1960) og João Goulart (visepresident under både Kubitchek og Quadros, president etterat Quadros gikk av i 1961). PSD utgjør jordbruks-fundamentet i dette maktsystemet (eller «systemet» som det ganske enkelt blir kalt) og PTB er grunnlaget i byene. PTB søker sin støtte igjen til dels i fagforeningsapparatet og til dels i de forskjellige formene for sosial trygd og arbeid og forsorg, og dermed knyttet til det viktige arbeidsdepartementet etter en slags mussolinisk modell som ble skapt under Vargas' diktatur. Denne egenskapen ved PTB gjelder imidlertid ikke alle steder, for i mange regioner faller PTB nokså nær sammen med PSD hva det sosiale grunnlag angår.

Den demokratiske nasjonale union er et uttrykk for liberal oposisjon mot Vargas' diktatur (mot hans «Estado Novo», den nye stat), med sosial basis i intelligentiaen og middelklassen i byene. På landsbygda har partiet forøvrig utnyttet de veldige lokale motsetningene, og har dermed skaffet seg en posisjon som er symmetrisk i forhold til PSD. Det er et opposisjonsparti uten virkelig å trenge igjennom til de brede folkeslag (bortsett da fra dem som kan sies å tilhøre den lavere middelklasse), og kunne derfor ikke komme til makten på annen måte enn ved å vente på at «systemet» oppløste seg selv. Det skjedde da Janio Quadros ble valgt for en meget kort periode i 1961 og i noen grad i forbindelse med det politisk-militære kupet april 1964.

Endelig har man PSP som har sin basis i Sao Paolo, den mest utviklede delstat i landet. Det er et egenartet parti som er bygd opp rundt én person, guvernøren Adhemar de Barros, og baserer sin politikk på en paternalistisk beskyttelse av arbeiderne, på åpenlys utnyttelse av mulighetene til korrupsjon til private og politiske formål og nå i det siste på en militant antikommunisme.

Man får ganske godt innblikk i hvordan de brasilianske politiske partier henger sammen ved å se hvilke regionale sammenslutninger de danner for å vinne valg. Disse alliansene har sin bakgrunn i rent lokale interesser, og den jevne øking i antallet stemmer som ligger til slike allianser, i motsetning til de stemmene som blir gitt til partiet, gir en forholdsvis klar idé om hvor liten den ideologiske forskjellen mellom partiene er:

Tabell 4: *Fordelingen av stemmer ved parlamentsvalgene.*

År	Antall med stemmerett	Avga stemme	Derav til partier	Derav til allianser	Annulert eller blanke
1954	15.104.604	66 % (100)	68 %	25 %	7 %
1958	13.780.460	92 % (100)	58 %	33 %	9 %
1962	18.528.847	81 % (100)	42 %	39 %	19 %

Kilde: Pompeu de Souza: «Eleições de 1962: Decomposição Partidária», *Revista Brasiliera de Estudos Políticos*, Belo Horizonte, nr. 16, januar 1964.

At det var så få som avholdt seg fra å stemme i 1958 (bare 8 %) har å gjøre med en revisjon av manntallslistene, og økningen i annullerte eller blanke stemmer i 1962 henger antakeligvis sammen med en endring i valgordningen. Hvorom allting er, så viser den ting at bare 42 % av stemmene i 1962 var partistemmer hvor langt man er gått i å tape det programmatiske og ideologiske innhold som de politiske partier bringer med seg; for listesambandene har som nevnt en rent lokal karakter. Følgende tabell gir en forestilling om hvor mangfoldig listesambandene til det største politiske partiet i Brasil, PSD, var ved valget i 1958:

Tabell 5: *Listesambandene til det sosialdemokratiske parti ved valgene i 1958.*

Samlet antall listesamband	21 (ett for hver stat)
Med Partido de Representação Popular*)	7 (33 %)
Med PTB	6 (28 %)
Med UDN	4 (19 %)
Med PSP	5 (24 %)

Kilde: Pompeu de Souza, «Eleições de 1962: Decomposição Partidária», *RBEP*, nr.16, bearbeidet.

*) PRP er et utpreget høyre-orientert parti.

Denne summariske beskrivelse av det brasilianske partipolitiske panorama viser at langt viktigere enn partienes programmer er de formene for politisk manipulasjon som de forskjellige partier foretar seg. Det er mulig å gi en antydning av visse hovedtyper, men vi gjør oppmerksom på at sammenhengen mellom disse manipuleringsformene og partiene ikke alltid er så enkel som vi her gir uttrykk for.

a. Den så kalte *coronelismo*. Dette består i en åpen manipulering av velgerne på landsbygda gjennom lokale ledere (coroneles, oberster) som gjør bruk av hele det nettverk av partikularistiske slektskaps- og vennskapsforbindelser som finnes på landsbygda, i tillegg til den personlige makt de meget ofte har. Med tiden har nok disse «oberstene» mistet en del av sin lokale innflytelse, og deres makt består nå stadig mer i den evne de måtte ha til å virke som en megler mellom de tre maktnivåer i Brasil, det føderale, det statlige og de lokale interesser. For å gjøre dette må «obersten» nødvendigvis bli opportunistisk, for hvis han åpent står i opposisjon til regjeringen vil han bli fratatt muligheten for å virke som en slik mellommann. Dertil kommer at jo sterkere flukten fra landsbygda er, jo mer vil disse politiske «oberstene» avhenge av sentralmakten i Brasil, fordi de mister kontrollen over folk fra landsbygda som har flyttet inn, særlig til slumstrøkene i de store byene, og ikke lenger føler de tradisjonelle bånd så sterkt og heller henvender seg til diverse velferdsorganisasjoner, arbeidsbyråer og offentlige institusjoner i det hele tatt. Ikke desto mindre var det dette systemet som var den sosiale basis for den såkalte gamle republikk («Republica Vieja») fram til 1930 og er ennå en av PSDs viktigste plattformer.

b. Systemet som vi har antydet med den såkalte *coronelismo* er i nedgang og blir nå i noen grad erstattet med en slags «klientorientert» form for politikk hvor man kan skaffe seg innflytelse

med å være en som forvalter offentlige goder, først og fremst jobber, og på den måten etablere seg med et nytt nettverk av lojalitet til gjengjeld for tjenester ytet. Det vil si at makten i den enkelte stat i Brasil ikke lenger blir sammensatt av forskjellige lokale maktsentra, men stadig mer er et uttrykk for den evne et ganske spesielt sosialt lag har til å manipulere etter sitt eget forgodtbefinnende de lokale politiske ledere ved å gjøre bruk av disse velferdsytelser. Man kan derfor snakke om en «klientilisme» som er den urbaniserte utgave av *coronelismoen*, den er en refleks av at det økonomiske og sosiale system i landet ikke har vært i stand til å absorbere de nye middelklasser i en ny produksjon, og har som en av sine viktigste konsekvenser at selve den offentlige administrasjon blir så ineffektiv nøyaktig på det tidspunkt da den mer enn noen gang trenges for å løse den økonomiske og sosiale krise.

c. *Fagforenings- og velferdspaternalismen i byene*. For å dempe virkningen av den arbeiderbevegelse som begynte å framstå med industrialiseringen i 30-årene, gikk regjeringen til opprettelse av en ganske avansert sosiallovgivning som ikke bare ga arbeiderklassen en rekke velferdsgoder, men også holdt dem knyttet til landets maktsentra. Det ble etablert et trygdeverk og et fagforeningsapparat, begge to underordnet arbeidsministeriet, og den førte til at man fikk seg tildelt en fagforeningsledelse og at naturlige arbeiderledere gikk inn i dette fagforeningsbyråkratiet og dermed ble tatt vekk fra den nære kontakt med arbeiderne. De ble kalt «pelegos», et nedsettende uttrykk for disse lederskikkelser fra arbeiderklassen som nå er blitt korrumpert ved deltakelse i maktsystemet. Dette ledersjiktet holdes ved makten ved en obligatorisk fagforeningskontingent som blir overvåket av de politiske interessene i arbeidsdepartementet, og dette igjen blir vanligvis ledet av et medlem av PTB, altså når «systemet» PSD-PTB har makten. Hele dette paternalistiske systemet for å temme arbeiderbevegelsen var i meget lang tid en meget effektiv måte å sikre seg arbeidsstemmene på, ettersom det verken ga fagforeningslederne fullstendig bevegelsesfrihet og heller ikke stilte regjeringen overfor et fagforeningsapparat som var effektivt og kunne utgjøre en opposisjon.

Men dette systemet har naturligvis ikke vært like stabilt. Ettersom industrialiseringen har gått fram har det vokst fram en mer selvstendig arbeiderbevegelse og aspirasjoner og ønsker som ikke kunne tilfredsstilles av en fagforeningspaternalisme som hele tiden har vært knyttet til forskjellige former for korrupsjon. Det har vært krefter som har kjempet for en fagforeningsbevegelse mer etter mønster av de britiske Trade Unions. Endelig har det vært splid innen dette fagforeningsapparatet fordi et visst ledersjikt som har vært mere venstreorientert har kjempet mot de gamle *pelegos* om kontrollen av fagforeningsmaskineriet. De har altså ikke ønsket å frigjøre fagforeningene fra departementet, men har prøvd å gjøre bruk av fagforeningskontingenten og det faktum at mange av fagforeningslederne er blitt mer profesjonelle til fordel for en mer venstreorientert orientering. Hvilken politisk orientering disse gruppene har synes å være en direkte funksjon av hvor meget kontakt de har hatt med det offisielle fagforeningsapparatet. «Den frie fagforeningsbevegelse» er typisk for Sao Paolo som helt fra 30-årene har vært utenfor selve maktsentret. Dette maktsentret har som nevnt vært nært knyttet til PTB, men også til kommunistpartiet PC (som til tross for at det er ulovlig, oppnådde en meget stor innflytelse i fagbevegelsen). I denne symbiosen mellom PTB og kommunistpartiet ble kommunistpartiet styrket ettersom industrialiseringen og fagvegelsen grep framover, og spesielt ettersom den økonomiske krise ble satt mer på spissen.

III

Det er ikke mulig å ordne de brasilianske politiske partier og politiske krefter i noe kontinuum fra venstre til høyre. Det er

ikke slik det politiske spill ytrer seg, og mange grupperinger skifter stilling avhengig av øyeblikkets interesser. Likevel vil vi gjøre forsøk på å lage et kart som trass i sin ufullstendighet og sine begrensninger kan bidra noe til å gi en forestilling om de politiske krefter i Brasil.

	Høyre				*Venstre*
Parti*	Partido de Representação Popular	UDN	PSD	PTB	PC
Politikk	Ideologisert politisk	ideologisert politisk, coronelismo, clientelismo	coronelismo, clientelismo	clientelismo, paternalisme i byene, ideologisert politisk	paternalisme i byene, ideologisert politisk
Sosialt grunnlag	middelklassene i byene	middelklasse i byene, overklasse i byene, overklasse på landet, studenter intellektuelle	overklasse i byene og på landet	overklasse på landet, pelegos, arbeiderledere, intellektuelle	«pelegos», arbeiderledere, intellektuelle, studenter

*) Vi har utelatt PSP her, fordi den rent regionale karakteren av dette partiet gir det en helt marginal stilling i nasjonal målestokk, trass i dets størrelse. Partiet fører en «klientilistisk» og paternalistisk politikk, tilsynelatende uten noen konsekvens. I noen lokale valg opererer det med støtte fra kommunistene, men nasjonalt er det i det siste blitt ekstremt antikommunistisk. Partiet spilte en viss rolle i oppstanden mot Goulart, men dets svake rolle nasjonalt er fremdeles et faktum. Partiets leder, guvernøren i Sao Paulo, Adhemar de Barros, som har støtte fra Amury Kruel, kommandør for den Annen Arme med hovedkvarter i Sao Paulo, synes å være i stand til å unngå føderal inngripen i sin stat, men han er på den annen side ikke i stand til å influere den føderale politikk.

Øverste linje gir navnet på de politiske partier, annen linje gir deres politiske uttrykksformer og den tredje linje gir den sosiale basis til deres medlemmer. Det skulle ikke være noen overdrivelse

når man her understreker at sammenhengen er meget langt fra perfekt. Dertil kommer at for eksempel PRP nesten ikke finner noen uttrykksform i det hele tatt, at det eksisterer en meget velutviklet høyreving av PSD, at kommunistpartiet ikke har noen reell kontroll over de venstreorienterte gruppene, særlig blant de intellektuelle, hvor på den annen side de kristne (katolikkene) har en meget stor innflytelse.

IV

Med valget av Janio Quadros som Brasils president i 1961 kom også slutten på den politiske dominans som «systemet» PSD-PTB hadde hatt. Det viktigste trekk ved disse valgene var at hovedkandidatene sto utenfor partiapparatet som støttet dem. General Henrique Teixeira Lott fra PSD-PTB framsto således som den sterke mann hva økonomisk nasjonalisme angår, støttet av de mest venstreorienterte deler av PTB og godtatt, om enn meget motvillig, av PSD, på bakgrunn av at de tidligere hadde støttet president Kubitchek. Quadros steg opp, og sto på toppen av sin politiske personlige løpebane, med sitt sterke islett av personalisme, demagogi og moralisering.

Det karakteristiske ved denne nye situasjonen var da at de gamle systemene for å kontrollere velgerne hadde mistet mye av sin effektivitet uten at det var kommet noen andre systemer i stedet som kunne ha en viss stabilitet over tid. Formelt sett var det fremdeles partiene som spilte det politiske spill, men de var nødt til å hente seg navn som hadde prestisje utenfra, og ikke innenfra de klassiske kontrollsystemer. Hvis man nå skulle se på disse nye formene for politisk deltakelse måtte man ta med:

a) Den autoritære formen for personalisme med sin sterke gjennomslagskraft i de lavere lag av middelklassen og underklassen i byene. Denne autoritære formen for personalisme, karismatisk som den var, var alltid en vesentlig faktor i PSD-PTB systemet,

særlig Vargas' periode, ettersom Vargas hadde en god del av de klassiske egenskaper til den latin-amerikanske *caudillo*. Men et meget vesentlig element i denne formen for personalisme var «paternalismen» som manipulerte med sosiale trygder, offentlige ytelser og fagforeningsmaskineriet slik som beskrevet ovenfor. I denne nye situasjonen som oppstod, fikk man en slags personalisme i opposisjon, hvor slagordet var moralitet, og hvor den personlige ærlighet var selve ledemotivet for politisk handling. Quadros på den ene siden og Carlos Lacerda (som nå er guvernør i staten Guanabara, med Rio de Janeiro som hovedstad, og kandidat ved de kommende presidentvalg) er de mest utpregete talsmenn for denne linje, som finner støtte i nesten alle deler av befolkningen, bortsett fra de som er organisert og temmet i de systemer som leder direkte inn i politisk deltakelse. Lacerda har dertil en meget utpreget høyrefarge ideologisk sett, noe som gir ham større gjennomslagskraft i middelklassene og de høyere klasser, mens Quadros hadde sin støtte i de lavere middelklasser.

b) I fagbevegelsen førte opposisjonen mot «systemet» først og fremst til ideologisk radikalisering innenfor selve fagforeningsmaskineriet i departementet, slik at det som antydet mange ganger var vanskelig å si hvor arbeiderpartiet sluttet og kommunistpartiet begynte. Denne formen for ideologisert politisk virksomhet fant man også innenfor studentsektoren og på landet, i den grad det da i det hele tatt finnes noen former for organisert virksomhet, noe som da førte til at man fikk en temmelig venstreorientert sektor i middelklassen i byene.

c) Ettersom det klassiske maskineriet for politisk kontroll gradvis brytes ned og venstreorienterte bevegelser vokser fram og politikken får et mer demagogisk preg, har også de konservative sektorer radikalisert seg ideologisk sett. Denne radikaliseringen gir seg ikke utslag i form av massepartier (det brasilianske høyre gjør først og fremst bruk av karismatiske ledere, særlig da Lacerda) men har en mer konspiratorisk form, særlig på det

militære området, og ved organisering av pressgrupper. For eksempel ble det før valget i 1962 grunnlagt en organisasjon som kalte seg «Det brasilianske institutt for demokratisk aksjon» (IBAD) som hadde nesten ubegrensete pengemidler til sin disposisjon fra ukjente kilder, og som hadde en vesentlig innflytelse på Kongressens sammensetning. Konspiratoriske bevegelser fant terreng i de væpnede styrker i sterk konkurranse med nasjonalistiske og «legalistiske» grupper som er det som svarer til de venstreorienterte innenfor de væpnete styrker.

Ettersom så den økonomiske krisen tilspisset seg, fikk dette bildet som vi her har tegnet, stadig klarere linjer inntil det kulminerte i Goularts fall, som vi nå skal gå over til å analysere.

V

Helt fra 1952, da president Vargas utnevnte ham til arbeidsminister, representerte João Goulart fagforeningsfløyen av «systemet» PSD-PTB, og var forsåvidt en *pelego*. Hans deltakelse i regjeringen eller riktigere: i valgkampen foran presidentvalgene, ble en nødvendighet for systemet, men betingelsen var hele tiden at han skulle holde seg i annen rekke. Således representerte Goulart venstrefløyen av «systemet» etterat han ble valgt som visepresident i Brasil sammen med Kubitschek, og da han ble valgt til visepresident igjen i 1961 (mens Kubitscheks presidentkandidat, general Lott, ble beseiret av Quadros) kunne han fungere som broen mellom det gamle systemet og den nye politiske situasjonen i landet.

Urbaniseringen og industrialiseringen ga Goulart en massebasis som stadig vokste seg sterkere, som ga seg uttrykk ved valgene, mens Kongressen fortsatt var dominert av de konservative partiene. I tillegg til den ideologisering som Goulart gradvis innførte i sine programmer kunne han også framstå for landet som Vargas' politiske avtager. Da så Quadros i august 1961 ga opp president-

stillingen (delvis på grunn av press som hadde samlet seg opp mot hans utenrikspolitikk og delvis på grunn av en viss psykologisk labilitet) og Goulart ble utnevnt til president, kunne sambandet mellom PSD og PTB ikke lenger opprettholdes fordi PSD ikke ønsket ham til makten. UDN ville ikke lenger akseptere de demokratiske spilleregler. Alternativet til Goulart ble da enten å underkaste seg PSDs politiske kontroll, noe som var urimelig da PSDs politiske kraft og evne var i ferd med å tape seg, eller å prøve å utvikle sin egen maktbase. Han aksepterte det parlamentariske styret som Kongressen og de militære sektorer pådyttet ham, men ved å manipulere med massene greidde å få i stand en folkeavstemming slik at han kunne gjenvinne den fulle makt i det minste formelt sett, i begynnelsen av 1962. Den økonomiske krise medførte nødvendigheten av en offentlig politikk preget av økonomiske inngrep særlig på landsbygda, ved hjelp av en landreform, og hans gamle motstandere, PSD og UDN, forente seg mot disse tiltakene. Etter mange svingninger fram og tilbake gikk Goulart inn for et klart ideologisk program med økonomisk inngrep, landreform og økonomisk nasjonalisme foruten at han ønsket å opprettholde støtten fra arbeiderne og ikke sette noen hindringer i veien for venstrefløyens politiske deltakelse. Kommunistpartiet trådte nå åpent fram i lyset, trass i at det var ulovlig. I de siste dager av sin regjeringstid framsatte han for første gang et dekret om ekpropriasjon av jord, nasjonalisering av oljeraffinerier som ennå var i hendene på private (siden 1950 har Brasil hatt statsmonopol på produksjon og raffinering av olje, det såkalte «PETROBRAS»), sterke inngrep på boligmarkedet og han slo til ordet for politisk makt mot det han kalte «kriminalitet rettet mot folkets økonomi». Alt dette gjorde han i opposisjon til Kongressen og mot de største avisene, og krevde så en folkeavstemning over sine reformer som var hans banner.

Når Goulart gikk så åpent inn for en ideologisert politikk (slik som han gjorde ved massemøtet 13. mars 1964, i Rio de Janeiro)

må dette ses mot en bakgrunn av venstrefløyens framvekst, og den hadde allerede vært ganske overveldende i en periode. Ved valgene 1962 i Pernambuco, som er en av de viktigste statene i landet (og den viktigste i nord-øst-regionen) kom guvernør Miguel Arraes til makten på et program med en klar venstreorientering, og det samme skjedde i den lille staten Sergipe der Seixas Dória ble valgt. Fra Rio de Janeiro var Leonel Brizola, som er Goularts svoger og en utpreget ekstrem venstreorientert, den deputerte som har flest stemmer i landet, med mer enn 300.000 stemmer bak seg. Men i tillegg til denne framgang ved valgene, vant det brasilianske venstre også vesentlig terreng i fagbevegelsen. Det viktigste nasjonalsambandet av industriarbeidere inntok for første gang i sin historie en utpreget ideologisk stilling. Og i studentbevegelsen, særlig da i den brasilianske nasjonalunionen av studenter, var ledelsen underlagt en venstreorientert katolsk bevegelse (folkeaksjonen) som ikke hadde noe imot kommunistenes støtte.

Det er to forhold en bør ta i betraktning for bedre å forstå hvorfor venstrefløyen hadde denne framgangen. På den ene side har man forholdet mellom Goulart og de venstreorienterte som var preget av gjensidig mistillit, men også av gjensidig støtte. Da for eksempel Goulart i 1962 begynte å presse på for å få en folkeavstemming som skulle komme til å gi ham meget makt innenfor konstitusjonens ramme, ble han sterkt støttet av venstrefløyen, til og med ved generalstreiker. Men da Goulart i september 1963 prøvde seg på et lite kup og ba Kongressen om å erklære unntakstilstand, trakk venstrefløyen sin støtte tilbake, og Goulart var nødt til å trekke sin anmodning tilbake fra Kongressen 24 timer etter at den var framsatt. Og de gangene da venstre-fløyen prøvde seg på en uavhengig politisk aksjon, som for eksempel forsøket på å bringe San Tiago Dantas fram til statsministerstillingen, viste det seg at den ikke hadde tilstrekkelig kapasitet til å stå alene. Alt dette antydet på den ene side at Goulart ikke hadde kontrollen over

venstrefløyen, men også at den ikke hadde kontroll over ham og hans regjering og derfor var avhengig av hans regjering hvis den ville noe.

Det andre poenget er at venstrefløyen ikke hadde noen selvstendig organisasjon og var preget av sterke motsetningsforhold. Det eksisterte et kommunistparti som naturligvis var godt organisert, men (kanskje nettopp derfor) hele tiden var meget lite. Enkelte grupper (for eksempel bondeligaene til bondelederen Francisco Julião, 11-mannsgruppene til Leonel Brizola, den før omtalte katolsk-orienterte Folkeaksjonen og andre) var ekstremt venstreorientert, men uten særlige muligheter for å slå gjennom, mens flertallet prøvde å radikalisere seg ved å utnytte de motsetninger som eksisterte innenfor regimet Goulart.

Framveksten av venstrefløyen, enten det nå skjedde med Goularts støtte eller bare med hans tillatelse, økte naturligvis mistilliten mot Goulart ettersom noe av det han prøvde var å overbevise de konservative lag i folket om at hans politikk var den eneste alternative til en kommunistisk revolusjon. De konservative deler av folket trodde derfor ikke på Goulart, og ville ikke gi ham de midler han trengte for sin politikk, og den politiske krise kom dermed i tillegg til den økonomiske krise, og sammen førte de til uholdbare tilstander. Det veldige og åpne omslaget til det ekstreme venstre som Goulart gjorde 13. mars 1964 bl. a. med de dekreter som vi refererte til ovenfor, var derfor ikke et forsøk på tekniske løsninger av krisen, men på å oppnå politiske resultater: Goulart følte at nå var den eneste løsning en mobilisering av selve folket som kunne forandre maktsystemet og gi ham muligheter for effektiv handlingsfrihet. Noe som støtter opp om denne påstanden, er for eksempel hans dekret om ekspropriering av godseierens eiendommer langs veiene, jordstykker som ikke hadde noen vesentlig økonomisk verdi, men forslaget hadde naturligvis sterke psykologiske virkninger.

15 dager etter at han hadde definert sin stilling som klart

venstreorientert, kom reisingen mot Goulart, fra deler av hæren og fra guvernørene for de to største statene i landet, Minas Gerais og São Paulo, med det påskudd å slå ned et lite oppgjør mot noen marineoffiserer og soldater. Konflikten ble avgjort ved at begge parter målte sin styrke, og på grunn av illojaliteten hos enkelte av generalene ble resultatet definert som et nederlag for Goulart og hans regjering holdt ikke stand så meget som 72 timer. Etter en periode med politisk forvirring proklamerte de militære en revolusjonær ledelse under den såkalte «Ato Institucional» hvor de innførte en del endringer i grunnloven. Kongressen erklærte at presidentstillingen var ledig og valgte general Castelo Branco som president, og landet vendte tilbake til en tilsynelatende konstitusjonell og normal tilstand.

VI

Det nye regimet som installerte seg fra 1. april kan muligens bety avslutningen på en politisk overgangsperiode og begynnelsen på en annen, hvis hovedtrekk vi kan prøve å antyde med noen forutsigelser, på bakgrunn av vår analyse i det foregående.

På det manifeste plan har den nye regjering klare antikommunistiske, moraliserende og reformistiske trekk, og en sosial basis som først og fremst er militær. Den ekstraordinære makt som regimet fikk takket være «Ato Institucional», tillot det for eksempel å oppheve de politiske rettigheter til hundrevis av politikere bl. a. eksperimentene Kubitchek og Quadros, og noen dusin deputerte, og avskjedige fra den offentlige administrasjon tusener av funksjonærer som man anklaget for subversjon og korrupsjon, særlig i de væpnete styrker, for ikke å snakke om at Kongressen ble satt i en klart underordnet posisjon i forhold til regjeringsmakten. All denne makt kan bli en basis for en generell omforming av hele det brasilianske politiske panorama på en slik måte at dersom man greier å komme tilbake til normale

konstitusjonelle forhold ved valgene i 1967 vil det ikke være mulig å vende tilbake til «systemet»s gamle politikk, eller til den politikk som vært karakterisert ved autoritær personalisme.

Den nåværende regjerings antikommunisme er et typisk resultat av deres bilde av venstrefløyen som konspiratorisk. Innenfor rammen av denne militærideologi framtrer alle former for venstrebevegelser som ledd i en verdensomfattende og subversiv plan, og dette medfører da som nevnt nødvendig konsekvens at venstreorienterte bevegelser må behandles med politisk-militære midler. Denne formen for politivirksomhet, særlig når den trenger seg inn i universitetene og fagforeningene, hindrer studenter og arbeidere å organisere seg og fremmer en klart konservativ linje, som er anti-folkelig og anti-intellektuell. Til tross for at denne ideologien har vært selve begrunnelsen for oppstanden mot Goulart, har svært mange av de spekulasjonene som mange gjorde seg, hva den venstreorienterte sammensvergelse angår, viste seg å være falske, noe som da har fratatt de «revolusjonære fra april» meget av deres moralske rett.

Dette gir jo de nåværende makthavere en klart konservativ karakter, men på den annen side må det også framheves at de som nå har den politiske makt i hvert fall i begynnelsen ikke hadde noen direkte forbindelse med de tradisjonelle konservative grupperinger. Konsekvensen av dette er at de nåværende makthavere med sin store grad av handlingsfrihet kan foreslå en lov om jordreform som er meget mer radikal enn den som ble foreslått av Goulart, trass i at nettopp jordreformen var ett av de viktigste punkter opposisjonen haket seg opp i. Og reaksjonen mot fagbevegelsen, som har ført til ødeleggelse av hele det apparat som knyttet fagbevegelsen og arbeidsdepartementet sammen (dette er ennå ikke gjennomført, men er absolutt en mulighet) er på den ene side et slag mot arbeiderbevegelsen, men på den annen side innebærer det også at dersom arbeiderklassen skulle få muligheter til å organisere seg, vil den kunne gjøre det med meget større

selvstendighet og integritet. Og moralismen som hersker i den nåværende offentlige administrasjon, vil kunne føre til en større grad av nasjonalisering i statsmaskineriet til tross for at den ikke har noen som helst sosiologisk forståelse av korrupsjonsproblemet. For å konkludere kan vi altså si at det finnes mulighet og sterke muligheter for en endring i de politiske institusjoner i Brasil, en endring som foretas av den eneste gruppering i Brasil som har en organisasjon og de instrumenter som trenges for å gjøre noe slikt, de væpnete styrker. De væpnete styrker har fylt det tomrom som ble skapt da det klassiske system for politisk maktutfoldelse brøt sammen. Denne endringen vil gå i retning av mer rasjonalitet i statsapparatet, og i retning av å ødelegge fullstendig de tradisjonelle former for politisk deltakelse og manipulering.

Det den politiske debatt dreier seg om i dag i Brasil er om det vil være mulig å komme tilbake til demokratisk sett normale forhold eller om den militære kontroll av statsapparatet vil bli brakt til sin ytterste konsekvens, altså til et åpent militærdiktatur. Det regjeringen har foreslått er en rekke politiske og økonomiske endringer som gjøre det mulig å frigjøre det politiske spill igjen senere, med en ny basis. Men de mest høyreorienterte kretser synes å presse i retning av en eliminasjon av alle former for konstitusjonell kontroll og innskrenkning av regjeringens handlingsfrihet, mens den liberale opposisjon framfor alt synes å ville vende tilbake til tiden før Goulart.

Det som imidlertid ikke lar seg diskutere er at de endringer som regjeringen prøver å gjøre er blitt etterfulgt av en sterk innskrenkning i vanlige rettigheter og i ytringsfriheten, og spørsmålet er om ikke den ekstremt konservative ideologien hos mange av dem som nå har makten og den politiske utsjaltingen av unge intellektuelle vil stille seg hindrende i veien for en tilfredsstillende løsning av de økonomiske problemene, samtidig som man ikke vil være i stand til å komme tilbake til politisk sett normale forhold. Og de økonomiske virkemidler som regjeringen synes å bruke,

består først og fremst i en konservativ økonomisk politikk med pengepolitiske begrensninger av inflasjonen, lønnsstopp og en reduksjon av den brasilianske stats økonomiske virksomhet etc. Man har fått en tilsynelatende ro på det økonomiske området, fordi man for første gang på flere år har fått en effektiv regjering etter en politisk krise. Men motsetningene i det økonomiske system er fortsatt der, og de få forsøk på økonomisk inngrep av mer rasjonell art som ble gjort under den gamle regjering er blitt ødelagt (SUDENE er bare ett av mange eksempler, om enn det mest iøyenfallende), og den virkelige krise kan derfor komme før man vet om det med uoverskuelige konsekvenser.

VII

La oss så komme til noen konklusjoner. Den nåværende brasilianske regjering er en naturlig følge av krisen i det brasilianske politiske system, en krise som hadde sitt opphav i selve den økonomiske og sosiale utviklingsprosessen i landet, og hvis fundamentale trekk var at det klassiske system for maktutfoldelse ble ødelagt — dette førte så til den militære intervensjon. Faktisk er dette første gang i dette århundre at de væpnete styrker i Brasil har tatt ansvaret for en direkte kontroll av regjeringsmakten. Den mulige utvikling i tiden framover synes å være en av to: enten at det danner seg nye former for politisk aktivitet med ideologisk veldefinerte og uavhengige partier og en klar ideologisk polarisering, eller at man fortsetter med denne ustrukturerte politiske virksomhet som har vært så karakteristisk hittil og den tilsvarende økningen av militærmakt. Når alt kommer til alt er det regjeringens evne til å overvinne den økonomiske krise regjeringen utsetter dem for som vil være avgjørende for hvordan Brasil kommer til å se ut i den nærmeste framtid. Mulighetene for at det hele ender med en venstre-orientert revolusjon synes å være relativt små, hvis da

ikke landet blir utsatt for en kombinasjon av en undertrykkelsespolitikk og en sterk økonomisk krise.

Etterskrift:

Dette heftet ble skrevet i august-september 1964 da det ennå var vanskelig å forutse den nye regjeringens utvikling. I november 1965 er framtiden mer uoversiktlig enn noensinne, men en periode i det nye regimet er avsluttet, og regnskapet kan gjøres opp.

I all korthet, forsøket på å opprettholde det demokratiske system innenfor rammen satt av «Institusjonsloven» var mislykket. Det brasilianske rettsvesen kunne ikke godta militær-aksjoner mot sivile og da konflikten kom ble regjeringen nødt til å støtte sivildomstolene — og framfor alt Høyesterett. Politiske fanger ble løslatt, rettssaker ble overført fra militær til sivile domstoler, hvor de forsvant på grunn av manglende juridisk innhold. Misnøyen blant de «harde» militære økte. De to forsøkene på valg — i mars 1965 i São Paulo og 3. oktober i elleve stater — viste at regjeringen ikke hadde tillit i sivilbefolkningen. São Paulo valgte en borgermester støttet av tidligere president Quadros og nøkkelstatene Guanabara (Rio de Janeiro) og Minais Gerais ble vunnet av venner og tilhengere av den tidligere president Kubitschek (som besøkte Norge i september).

Den manglende støtte til regjeringen var enda tydeligere blant intellektuelle og studenter. Militære grep inn i universitetene i São Paulo, Rio og Brasilia og i praktisk talt alle studentvalgene seiret regjeringsmotstandernes lister. Da en kjent redaktør ble fengslet for å ha invitert tidligere guvernør Miguel Arraes til en middag, offentliggjorde 600 intellektuelle og kunstnere en erklæring til forsvar for ham.

De økonomiske problemer var fortsatt alvorlige. Den nye minimumslønnen, 66 tusen cruzeiros (omtrent 250 kroner), som var vedtatt i begynnelsen av 1965, var 30 % lavere, realøkonomisk sett,

enn lønnen året før. Inflasjonen fortsatte, skjønt mindre voldsomt. Restriksjonene på kreditt og på offentlige investeringer hadde en sterk negativ virkning på økonomien. Endringen i bruttonasjonalproduktet var negativ for første gang på mange år.

Samtidig tiltok opposisjonen, fra venstre og fra høyre, fra tilhengerne av det gamle regime og fra folk som ønsket en hardere regjering. Opposisjonen nådde høydepunktet da tidligere president Kubichek vendte hjem fra sitt frivillige eksil og Rio-guvernøren Lacerda anklaget Brancos regjering for å «forråde revolusjonen» og krevde hans avgang. Regjeringen ba nasjonalforsamlingen om spesielle fullmakter, men for første gang (og kanskje stimulert av valgresultatene) nektet forsamlingen å godta et krav fra presidenten. Umiddelbart etterpå tok regjeringen ekstraordinære fullmakter og vedtok «Den 2. institusjonslov». De politiske partier ble oppløst, militærdomstolene fikk mer makt, nasjonalforsamlingen og delstatsregjeringene mindre makt, presidenten fikk rett til å erklære unntakstilstand uten å be nasjonalforsamlingen om samtykke, til å frata folk deres politiske rettigheter osv.

En kan si idag at dette var den logiske følge av maktovertagelsen i april 1964. Men forskjellen mellom den gang og nå er at dette tidsrommet var tilstrekkelig til å bringe fram alle motsetningene innen det som i april 1964 syntes å være en sterk og bevisst blokk. Regjeringen hadde hatt tilstrekkelig med tid til å gjennomføre en økonomisk og sosial politikk som kunne rettferdiggjøre dens eksistens, men det ble gjort bare i negativ forstand: en var mot kommunismen, mot inflasjon, mot de tidligere regjeringer, mot korrupsjon. Og den nye institusjonelle loven er bare et maktinstrument uten noen politisk innflytelse. Trass i denne demonstrasjonen av styrke kan en ikke unngå det inntrykk at regjeringens nye hardhet er et svakhetstegn i den militære gruppering som tok makten i den hensikt å endre landets ansikt, men som nå ikke har noen annen beskjeftigelse enn å holde seg selv ved makten.

Overgangen fra gammelt til nytt er ikke enkel og noen løsning kan vi ikke se. Den politiske situasjonen vil nå antakelig forverre seg, og før eller senere vil de militære måtte innse umuligheten av å styre og vike plass for de sivile politikerne. Men hvem av dem? Politikerne fra det «gamle systemet»? Slik at det hele skal starte på nytt, et par år senere?

* * *

Vår analyse har begrenset seg til noen sider ved den indre krise i landet. Vi kan trygt anta at intet politisk eller økonomisk fenomen i dag er uten forbindelser med stormaktenes politikk og de bestemmende faktorer i det internasjonale økonomiske system. Men det ville være illusorisk å tro at hele forklaringen kan finnes på dette planet. Å si at avsettelsen av Goulart ble planlagt av CIA eller at hans politikk var kontrollert fra Moskva, kan være psykologisk tilfredsstillende for dem som står midt oppe i den ideologiske strid, men hjelper oss lite til å forstå hva som egentlig hendte. Vurderingen av betydningen av de internasjonale konjunkturer i denne krisen er et alvorlig og viktig problem, som vi imidlertid ikke har hatt anledning til å gå nærmere inn på.

November, 1965.

Institutt for Fredsforskning i Oslo

Internasjonalt råd:

Robert C. Angell	Sosiologi	USA
Henning Friis	Sosiologi	Danmark
Celso Furtado	Sosialøkonomi	Brasil
Otto Klineberg	Sosialpsykologi	USA/Frankrike
Karol Lapter	Historie	Polen
Gunnar Myrdal	Sosialøkonomi	Sverige
Jayaprakash Narayan	Politikk	India
Robert C. North	Internasjonal Politikk	USA
Joseph Rotblat	Fysikk	England
Bert V. A. Röling	Internasjonal rett	Nederland

Forskere:

Johan Galtung, *forskningsleder*	Sosiologi	Norge
Ingrid Eide Galtung	Sosiologi	Norge
Malvern Lumsden	Psykologi	England
Mari Holmboe Ruge	Sosiologi	Norge
Simon Schwartzman	Sosiologi	Brasil

Utenlandske medarbeidere:

Alan Coddington	Fysikk	England
Bengt Höglund	Internasjonal Politikk	Sverige
John McRae	Sosiologi	England
Manuel Mora y Araujo	Sosiologi	Argentina
Robin Jenkins	Sosiologi	England
Paul Smoker	Internasjonal Politikk	England

Norske medarbeidere:

Tom Broch	Sosiologi
Karl Nandrup Dahl	Rettsvitenskap
Asbjørn Eide	Folkerett
Johanne Reutz Gjermoe	Sosialøkonomi
Nils Halle	Sosiologi
Arne Martin Klausen	Sosialantropologi
Sivert Langholm	Historie
Per Maurseth	Historie
Lars Porsholt	Rettsvitenskap
Fredrik Stavdahl	Sosiologi
Einar Østgaard	Statsvitenskap

Forskningsass.:

Nils Bjerkholt
Olav Bjerkholt
Richard Edvardsen
Birgit Elvang, *Danmark*
Tore Linné Eriksen
Egil Fossum
Ottar Hellevik
Gudmund Hernes
Helge Hveem
Harald Løvaas
Jon Ivar Nålsund
Truls Martinsen
Rolf Rasmussen
Per Olav Reinton
Øystein Sande
Naomi Shapiro, *USA*

Administrativ sekretær: Erik Ivås.

Adresse: Postboks 5052, Majorstua, Oslo 3.

Telegramadresse: peaceresearch, Oslo. *Telefon:* 46 68 50.

Journal of Peace Research

Internasjonal redaksjonskomite:

Ljubivoje Aćimović	Internasjonal Politikk	Jugoslavia
Norman Z. Alcock	Fysikk	Canada
Vilhelm Aubert	Sosiologi	Norge
Norberto Bobbio	Rettsfilosofi	Italia
Göran von Bonsdorff	Internasjonal Politikk	Finland
Kenneth Boulding	Sosialøkonomi	USA
Anders Bratholm	Kriminologi	Norge
John W. Burton	Statsvitenskap	England
Pablo Gonzales Casanova	Sosiologi	Mexico
John Cohen	Psykologi	England
Lewis Coser	Sosiologi	USA
Morton Deutsch	Sosialpsykologi	USA
Amitai Etzioni	Sosiologi/Internasjonal Politikk	USA/Israel
Ragnar Frisch	Sosialøkonomi	Norge
Gutorm Gjessing	Sosialantropologi	Norge
Peter Heintz	Sosiologi	Chile/Sveits
Ulf Himmelstrand	Sosiologi	Sverige
Leopold Infeld	Fysikk	Polen
Otto Klineberg	Sosialpsykologi	Frankrike/USA
Vladimir Knapp	Fysikk	Jugoslavia
Jürgen Kuczynski	Historie	DDR
Bart Landheer	Internasjonal Politikk	Nederland
Karol Lapter	Historie	Polen
Theodore Lentz	Psykologi	USA

Abonnement:

30 kr. året fra Universitetsforlaget, Postboks 307, Blindern, Oslo 3, postgiro-konto 155 30 (Norge), 149 54 (Danmark), 43 37 (Sverige). Enkeltnumre 10 kr., fullstendig årgang 1964 25 kr.

Journal of Peace Research støttes økonomisk av The Aquinas Fund, New York, Institute for International Order, New York, Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd, Statens Råd for Samällsforskning, Sverige.